

STRUCTURAL AND ORGANIZATIONAL CHANGES IN CHILDREN'S ORGANIZATIONS IN BULGARIA 1948-1968

Petya Ivanova

Sofia University "St. Kliment Ohridski", Faculty of Pedagogy, Republic of Bulgaria
p.ivanova@fp.uni-sofia.bg

Abstract: The purpose of this study is to present the main structural and organizational changes in children's organizations in Bulgaria during the period 1948-1968. During the period Dimitroff Pioneer Organization "Septemvrijche" and the troupes "Chavdarche", as the main extracurricular structures responsible for education of Bulgarian children, strengthen their position and are confirmed as important factors for political, social and cultural life of the country. The public authority of children's organizations grows incredibly, given their beneficial effects on children, their parents and the whole society.

The structural strengthening of Dimitroff Pioneer Organization "Septemvrijche" allows the entry of new, diverse and interesting forms and methods of working with children. Pioneering romance and amateurism are lasting affirm as basic principles of educational work. The relationship between the organizations and the school is regulated and deepened, making attempts to distinguish the blurred borders of educational work between them.

Regardless of the favorable changes in the activity of DPO "Septemvrijche" and the troupes "Chavdarche", there is a need to create better conditions for the work of the organization, increase of professional pedagogical assistance and solving issues of material and personnel nature. Given these achievements, it is still difficult to overcome the regulation of the activities of the pioneers and cases of violation of pioneer's initiative and self-government. Formalism and the patterns are not completely cleared, and the main forms of activity in the organization remain mainly verbal.

The mentioned difficulties are partially overcome. The gradual realization of the announced at the beginning of the organization long-term goals and objectives, related to the accession of the communist upbringing of Bulgarian children, starts. The great conquest for the period is the experience gained and created traditions on which the organization will step in the next stage of its development (1969-1989).

The topic is significant and relevant due to the fact that the development of children's structures, under the considered historical period, has not been sufficiently studied from a modern point of view. The contribution is also important, related to the preservation and promotion of the positive practices used by children's organizations, that can find alternative realization in contemporary structures for informal education.

Keywords: organization, structure, changes, Dimitroff Pioneer Organization "Septemvrijche", troupes "Chavdarche"

СТРУКТУРНИ И ОРГАНИЗАЦИОННИ ПРОМЕНИ В ДЕТСКИТЕ ОРГАНИЗАЦИИ В БЪЛГАРИЯ 1948-1968

Петя Иванова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“, Факултет по педагогика, Република България
p.ivanova@fp.uni-sofia.bg

Резюме: Целта на настоящото изследване е да се представят основните структурни и организационни промени в детските организации в България през периода 1948-1968 г. През този период ДПО „Септемврийче“ и групите „Чавдарче“ като основни извънучилищни структури, отговарящи за възпитанието на българските деца, укрепват своите позиции и се утвърждават като важни фактори в обществено-политическия, социалния и културния живот на страната. Общественият авторитет на детските организации нараства неимоверно предвид тяхното благотворното влияние върху децата, техните родители и цялото общество.

Структурното укрепване на ДПО „Септемврийче“ позволява навлизането на нови, разнообразни и интересни форми и методи на работа с децата. Пионерската романтика и самодейността трайно се утвърждават като основни принципи на възпитателната работа. Регламентират се и се задълбочават взаимоотношенията между организацията и училището, като се правят опити за разграничаване на размитите граници на възпитателната дейност.

Независимо от благоприятните изменения в дейността на ДПО „Септемврийче“ и групите „Чавдарче“ прозира необходимостта от създаване на по-добри условия за работата на организацията, увеличаване на

професионалната педагогическа помощ и решаването на въпроси от материално и кадрово естество. Въпреки постигнатите завоевания, трудно се преодоляват и регламентирането на дейността на пионерите и чавдарчетата и случаите на нарушаване на пионерската самодейност и самоуправление. Формализмът и шаблонността не са напълно изчистени, а основните форми на дейност в организацията остават предимно словесните.

Посочените трудности частично се преодоляват. Започва поэтапното реализиране на заявените още при създаването на организацията мащабни цели и задачи, свързани с осъществяването на комунистическото възпитание на българските деца. Голямото завоевание е натрупаният опит и създадените традиции, върху които организацията ще стъпи през следващия етап от своето развитие – 1969-1989 г.

Темата е значима и актуална поради факта, че развитието на детските структури през разглеждания исторически период не е изследвано в достатъчна степен от съвременна гледна точка. Важен е и приносът, свързан със съхраняването и популяризирането на използваните от детските организации позитивни практики, които могат да намерят алтернативна реализация в съвременните структури за неформално образование.

Ключови думи: организация, структура, промени, ДПО „Септемврийче“, групи „Чавдарче“

1. ВЪВЕДЕНИЕ

През първите три години от създаването си (1944-1947) Детско-юношеската организация „Септемврийче“ успява да се позиционира в обществено-политическия живот на новоизграждащата се държава и да заяви мащабността на целите и задачите, с които се заема при възпитаването на българските деца. В края на 1948 г. се провежда V конгрес на Българската комунистическа партия (БКП). Конгресът начертава генералната линия на партията за изграждане на социализма в страната, утвърждавайки конкретна програма, която предвижда социалистическа индустриализация и електрификация на страната, преустройство на селското стопанство и революция в културата. Новопоставените грандиозни задачи стоят в основата на основните направления в дейността на цялото общество, включително и на Съюза на народната младеж (СНМ) и организация „Септемврийче“, като единствените останали след 1948 г. организации на българските деца и младежи. В Решение № 57 на Политбюро на ЦК на БКП от 19 февруари 1948 г. се приема изменение на Устава на „Септемврийче“, съгласно което детската организация, като поделение на СНМ, в своята организационна и възпитателна работа се ръководи от ЦК на СНМ, а общото ръководство на „Септемврийче“ отива в ръцете на Националния съвет на Отечествения фронт, като се осъществява чрез специални „Съвети на Септемврийче“. Анализът и обобщението на тези структурни и организационни промени в детските организации през периода 1948-1968 г., които са и цел на настоящото изследване, се осъществяват посредством приоритетното използване на документалния, фактографския, биографичния и хронологическия метод.

2. СТРУКТУРНИ И ОРГАНИЗАЦИОННИ ПРОМЕНИ В ДПО „СЕПТЕМВРИЙЧЕ“ И ГРУПИТЕ „ЧАВДАРЧЕ“. ПОДЕМ В ДЕЙНОСТТА НА ДЕТСКИТЕ ОРГАНИЗАЦИИ

Подемът в новоизграждащата се социалистическа държава е закратко помътен от кончината на Георги Димитров (ръководител на БКП и председател на Коминтерна), който умира на 2 юли 1949 г. Предвид огромните му заслуги за изграждането на младежкото движение, ЦК на БКП решава Димитров да стане патрон на младежкия съюз. На шестия траурен пленум на Съюза се решава той да се нарича Димитровски съюз на народната младеж (ДСНМ). (*ДКМС в резолюции и решения*, 1974, с. 97). Организацията на българските деца „Септемврийче“ също приема за патрон името на вожд на Българската комунистическа партия. В Раздел IV на Решение № 41 на ЦК на БКП се постановява „Организация „Септемврийче“ да се преименува в Димитровска организация „Септемврийче“, а в деня на погребението септемврийчетата да произнесат тържествена клетва“ (*Винаги готов*, 1984, с. 86). „Прощавайки се с учителя и вожд на партията и народа септемврийчетата дават клетва да бъдат докрай верни на великото дело на партията.“ (Станоев, Бойчева, и др., 1977, с. 79).

Съдържанието на клетвата и Решенията на V Конгрес на БКП за преустройство на народното образование върху социалистическа основа са пряко свързани с програмата за дейност на ново преименуваната организация. Комунистическото възпитание на подрастващите става основен приоритет, както в дейността на училището, така и на детската организация в условията на т. нар. развито социалистическо строителство. (*Винаги готов*, 1984, с. 88) За постигане на този приоритет се предприемат определени стъпки за по-тясно обвързване на дейността на детската организация с училището. Цялата дейност на седношколските организации на ДСНМ и „Септемврийче“ започват да се съгласуват с учебните планове и директорите на

съответните училища. Децата в организациите започват да се възпитават в социалистическо отношение към училището и уважение към учителите, училищните власти, правилниците и наредбите.

След преименуването се предприемат известни промени и във вертикалната структура на организацията. Закрива се Върховният съвет „Септемврийче“, а ръководството на Димитровската организация се поверява по места на комитетите на ДСНМ „в съгласие с отделите, отделенията и службите „Народна просвета“ при управите на народните съвети“. Същевременно централното ръководство на детската организация се осъществява от ЦК на ДСНМ при педагогическия контрол на МНП. (пак там, с. 90).

В резултат на решимостта на Партията да вложи всички възможни средства и усилия в издигането на статута на пионерската организация излиза Постановление № 2464 на Министерски съвет от 11.09.1950 г. В документа се дават указания „да се предостави помещението на Софийската семинария в София на Министерството на народната просвета, което да преустрои сградата в централен дворец „Септемврийче“, така че на 1 януари 1951 г. той да бъде отрит“ (пак там, с. 91). Организационната и идейновъзпитателната работа, които ще се осъществяват в новата институция се поверяват на ЦК на ДСНМ, МНП и Столичния народен съвет – отдел „Народна просвета“. Материална подкрепа и шефство могат да осъществяват и отделни предприятия.

Структурното и организационно укрепване води и до открояване на някои проблеми. Формализмът в работата, стихийността, претрупването с дейност, подборът и подготовката на кадри и работата с учителите се поставят за обсъждане пред II конгрес на ДСНМ, който се провежда през месец февруари 1951 г. (Tzoneva & Ivanova, 2019). Конгресът излиза с Резолюция, според която се „счита, че трябва решително да се подобри ръководството на ДСНМ над пионерската организация. Необходимо е комитетите на ДСНМ, скъсвайки с подценяването на работата сред децата, да отделят повече внимание и сили за подобрене на съдържанието, методите и формите на работата на пионерската организация. Въпросите на Димитровската пионерска организация „Септемврийче“ трябва да бъдат в центъра на вниманието на целите комитети на ДСНМ.“ (Винаги готов, 1984, с. 92). На II Конгрес на ДСНМ се приема решение организация „Септемврийче“ по примера на Всесъюзната Лнинска организация да се нарича „Димитровска пионерска организация“, а на ДСНМ е поставена задачата да оказва активно съдействие на органите на народното образование при разширяване на мрежата от извънучилищни учреждения – пионерски домове, детски читални, клубове, станции и др.

Генералните изменения, касаещи структурните и организационните промени, които се случват по време на Конгреса, проведен през февруари 1951 г., са закриването на групите „Чавдарче“ и отмяната на Устава на пионерската организация. Тази структурна промяна не се отразява на целта на детската организация – „оказване активна помощ на учителите и училището в борбата за овладяване на науката, за комунистическото възпитание на децата.“ (Стоянов, 1975, с. 31). На конгреса се поставя още един съществен въпрос, който е на преден план през целия период на съществуване на детската организация – подчертаването на нейния самодееен характер. Именно самодейният характер на детската организация е пресечната ѝ точка с училището, откъдето произлизат и случаите на неправилно взаимодействие между тях. Още на този ранен етап от съществуването на организацията се отчита фактът, че широката административна намеса на учителите и пионерските ръководители в работата на пионерските отряди има неблагоприятни последици и не е желана в организацията. Формирането на правилни взаимоотношения между децата и възрастните се поставя в основата на правилното функциониране на организацията. В специално Решение на Политбюро на ЦК на БКП от 2.06.1952 г. за Димитровска пионерска организация „Септемврийче“ се уточнява, че работата на МНП с пионерската организация все още не е на висота. „Много директори и учители имат дори неправилни понятия за мястото и ролите на пионерската организация в учебно-възпитателната работа на училището, те не познават добре формите и методите на пионерската дейност, слабо подпомагат дружинните и отрядни ръководители в работата им с пионерите.“ (Стоянов, 1975, с. 33). В Решението се набелязват конкретни мерки за подобряване на дейността и ръководството на организацията.

Осъзнаването на слабостите и предприемането на известни мерки води до отчитането на Петия пленум на ЦК на ДСНМ на „известно подобрене в работата на ДСНМ“, но независимо от създадените предпоставки за подобряването на работата в организацията, в следващите няколко години не се отбелязва кардинална промяна. (Винаги готов, 1984 с. 120). Процесът на отстраняване на пречките за правилното функциониране и ръководство протича забавено, като една от основните предпоставки за това е отрицателното влияние на култа към личността, определящ характера на основните политики в България в началото на 50-те години на XX век.

Сериозен обрат в политическия, социалния и духовен живот на страната настъпва след така наречения Априлски пленум на ЦК на БКП през 1956 г. На проведеното в периода 2-6 април заседание се поставя ново

начало на осъществяването от партията политики в синхрон с решенията на XX Конгрес на КПСС. Приетият курс за повишаване ролята на партията, в това число и творчеството и инициативата на трудещите се и младежта, водят до нови съвместни решения на ЦК на ДСНМ и МНП за мястото на пионерската организация при новите обстоятелства. От 28 ноември 1956 г. стартира реорганизация на пионерската и комсомолска дейност в училище в духа и постановките на Априлския пленум. Посоката се променя и се засилва необходимостта от педагогическо (и политическо) ръководство на директорите и учителите от комитетите на ДСНМ. Непосредственото и квалифицирано администриране на пионерската дейност от комитетите на ДСНМ започва да се разглежда като необходимо условие за резултатността на пионерската дейност.

Новият курс в дейността на пионерската и комсомолската организация е отразен и в решенията и документите от следващия голям форум – IV Конгрес на ДСНМ, който се провежда през месец декември 1958 г. Младежният съюз се преименува на Димитровски комунистически младежки съюз и пред него се поставят нови задачи. (ЦДА, ф. 1053, оп. 5, а. е. 3, 35 - 40). В официална реч пред конгреса генералният секретар на партията Т. Живков обосновава необходимостта от промяна и усъвършенстване на образователната система в унисон с действията за изграждане на социализма в страната ни. Новата задача, която се поставя пред училището, младежката и детската организации е всестранната подготовка на младежите и децата за живота. В този контекст, тясната връзка на обучението и възпитанието с производителния труд се посочва като основно направление в дейността на комсомолските и пионерските колективи. Самите ДКМС и ДПО „Септемврийче“ поставят в центъра на дейността си въпросите, свързани с взаимоотношенията „подрастващи-трудова колективи“, със значимостта на трудовото възпитание като основен фактор, формиращ отношението на децата към труда и материалното производство.

Свързването на училището с живота е новата парадигма в сферата на обучението и възпитанието. Държавата я узаконява с приемането през 1959 г. на новия образователен закон – Закон за установяване на по-тясна връзка на училището с обществения живот и по-нататъшно развитие на народното образование. (ЗУПТВОУЖПНРО, 1959). Приемането на документа дава нов тласък в дейността на пионерската организация и води до изясняване и укрепване на отношенията между осъществяващите образованието на българските деца структури и лица – училище, учители, комсомолски комитети, дружинни ръководители, учители и други институции в дейността им с пионерите.

За подобряване на работата в пионерската организация на 23.04.1959 г. се провежда Трети пленум на ЦК на ДКМС. Пленумът изиграва положителна роля в синхронизирането на дейността на органите на народната просвета, Комсомола и обществените структури. Съгласно Решенията на пленума се изграждат съвети за подпомагане на пионерската организация. Целта на съветите е да съдействат за ангажирането и включването на обществеността в пионерската дейност. За тази цел се привличат обществени фигури, работници и специалисти, които да сътрудничат за осъществяването на съвместна дейност между производствените и пионерските колективи. „Да се установят по-близки връзки на пионерите с хората на труда от предприятия, заводи, ТКЗС, ДЗС, МТС и строителни обекти.“ се постановява в Решенията на Третия пленум на ЦК на ДКМС (*Винаги готов*, 1984, с.150). На Пленума се взема решение „За подобряване на възпитателната работа сред децата от първи и втори клас с оглед подготовката им за пионерската организация към пионерските дружини да се възстановят четите „Чавдарче“ с характер на движение.“ (пак там, с. 162) Приемането на чавдарчетата става на тържествена церемония на 20 април в цялата страна, а чавдарчетата носят като отличителен знак синя връзка. Предвижда се работата с чавдарчетата да е забавна и увлекателна, като съдържанието и се определя от правилата на чавдарчетата: чавдарчетата се учат добре, обичат труда, уважават възрастните, растат весели, здрави, смели, чавдарчетата са утрешни пионери. Четите на чавдарчетата се ръководят от дружинните ръководители и дружинните съвети. Първите чети „Чавдарче“ стартират дейността си на 23.09.1959 г. Важна стъпка на Пленума е лансирането на постановката за разширяването на кръга на учрежденията и структурите, които да се ангажират с подпомагане на пионерската организация. „Комсомолските организации и дружества на предприятията, ТКЗС, МТС, учрежденията, висшите учебни заведения, средните училища и военните поделения да подпомагат пионерските дружини и отряди.“ (пак там, с. 163).

Растежът и укрепването на детската организация и на възстановеното към нея движение на чавдарчетата намират израз в разгръщането на нови инициативи като Движението за образцов пионерски отряд и движението „Пионерски труд за родината“. Успехите намират израз в изданията на 23.09.1959 г. Указ № 462 на Президиума на Народното събрание, с който Димитровска пионерска организация „Септемврийче“ се награждава с орден „Народна република България“ I степен по случай 15 години от създаването ѝ и активното ѝ участие в комунистическото възпитание на българските деца (Цонева, 2018, 299-303).

В началото на 60-те години на XX век тенденцията за обогатяване на формите за работа с децата е ясно изразена. Поставя се началото на така наречените Димитровски експедиции. В рамките на кратък период от време мащабността на експедициите придобива сериозни размери – създават се хиляди експедиционни отряди с деца от цялата страна. Посредством Димитровската експедиция се поставя началото на нов тип обединения – пионерските колективи по интереси. Ръководството на дейността на пионерските обединения по интереси се реализира съвместно от пионерските органи и учителите.

Проведеният през май 1962 г. Конгрес на българските учители обобщава ситуацията и подробно разглежда въпроса за структурната децентрализация на всички нива в ДПО „Септемврийче“. Установяването на правилни взаимоотношения между комсомола, пионерската организация и училището, както и предприемането на нов подход на учителите спрямо ученическите колективи се възприема като новата належаща задача. Необходимо е преосмисляне и на формите и методите за работа с пионерите, които да съответстват на структурно-организационните промени.

Конгресът на учителите засяга и друга важна тема. Съществуващото разделение на извънкласната работа на ученическа (кръжоци по предмети, спортни секции, художествена самодейност и др.) и пионерска (сборове, тържества и др.) се приема като неправилно. Констатира се, че това води до усложняване и претоварване на децата и стеснява сферата на социалната им дейност. В този контекст се решава за по-целесъобразно цялата извънкласна и извънучебна работа да се провеждат чрез комсомолската и пионерската организация, като „в никакъв случай не трябва да се забравя, че пионерската организация е самодейна, обществено-политическа организация. Пионерските отряди и дружини са не просто колективи за извънучебни занятия. Пионерите се нуждаят от съветите на по-възрастните, учителите и дружинните ръководители. Обмисленото, умно, тактично ръководство на самодейността на пионерите няма нищо общо с опеката.“ (Живков, 1972, с. 106).

В същата година – 1962, се провежда и друг важен за дейността на ДПО „Септемврийче“ форум – Републикански пионерски сбор. По време на сбора се осъществява специална среща на Политбюро на ЦК на БКП с пионерите. Произнесената от Т. Живков реч на срещата се превръща в своеобразен програмен документ, който начертава бъдещата дейност на детската организация и основните тенденции в целта, структурата и функционирането ѝ. Като най-важни за пионерското движение се открояват следните задачи: „Учене, труд, спорт, веселие, игри, романтика – ето главното съдържание на пионерския живот.“ (ДКМС в резолюции и решения, т. 3, 1975, с. 226).

Приетите на Конференцията на учителите и на Републиканския сбор постановки се преповтарят и на X конгрес на ДКМС (април 1963 г.). На форума ЦК на ДКМС и МНП приемат съвместно Решение, в което се обръща специално внимание на необходимостта от по-нататъшно развитие на пионерската самодейност и самоуправление, както и на установяването на правилно педагогическо ръководство на пионерската дейност в училище (Стоянов, 1975, с. 37).

3. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Структурните и организационните промени, които се осъществяват в детските организации през разглеждания период, са пряко свързани с измененията в техните задачи и цели в годините 1948-1968. В хода на осъществяваната възпитателна дейност се открояват тенденциите за разширяване на съдържанието и формите на работата с пионерите и чавдарчетата и тенденцията за укрепване и задълбочаване на връзката на детските организации с българското училище. Периодът от 1948 г. до края на 1968 г. се приема като плодотворен в развитието и укрепването на ДПО „Септемврийче“ и групите „Чавдарче“ като важен фактор за възпитанието на децата и подрастващите в България в епохата на социализма.

ЛИТЕРАТУРА

- ДКМС в резолюции и решения (1975). т. 3, София: Народна младеж
- Живков, Т. (1972). *Избрани съчинения*, София: Издание на ЦК на БКП
- Из Резолюцията по Отчетния доклад на ЦК на Втори конгрес на ДСНМ : *Винаги готов. Документи и решения за дейността на ДПО „Септемврийче“* (1984), София: Народна младеж
- Из Решенията на Пети пленум на ЦК на ДСНМ за Димитровската пионерска организация „Септемврийче“, 6 юни 1952 г. : *Винаги готов. Документи и решения за дейността на ДПО „Септемврийче“* (1984), София: Народна младеж
- Изходящи писма до ЦК на БКП, 6.09.1950 г. -29.12.1950 г., Предложение относно провеждане конгрес на ДСНМ и преименуване на Димитровския съюз на народната младеж в Димитровско комунистически младежки съюз – Комсомол, ЦДА, ф. 1053, оп. 5, а. е. 3, с. 35- 40.

- Клетва на септемврийчетата, произнесена на траурния митинг при погребението на Георги Димитров : *Винаги готов. Документи и решения за дейността на ДПО „Септемврийче“* (1984), София: Народна младеж
- Постановление на Министерския съвет, ЦК на БКП, НС на Отечествения фронт, 24 август 1949 г., За подобряване учебната и възпитателната работа в училище в духа на социализма : *Винаги готов. Документи и решения за дейността на ДПО „Септемврийче“* (1984), София: Народна младеж
- Решения на Третия пленум на ЦК на ДКМС : *Винаги готов. Документи и решения за дейността на ДПО „Септемврийче“* (1984), София: Народна младеж
- Решение № 57 на Политбюро на ЦК на БКП от 19 февруари 1948 г. : *Винаги готов. Документи и решения за дейността на ДПО „Септемврийче“* (1984), София: Народна младеж
- Решение № 41 на ЦК на БКП : *Винаги готов. Документи и решения за дейността на ДПО „Септемврийче“* (1984), София: Народна младеж
- Станоев, Л., Бойчева, В. и др. (1977). *Теория и методика на пионерската и комсомолската работа*, София: Народна младеж
- Стоянов, П. (1975). *Взаимодействието на Димитровската пионерска организация „Септемврийче“ и училището. Пионерски хоризонти (4)*
- Цонева, П. (2018). *Детските организации и извънучилищното възпитание 1944-1990: Неформалното образование в България 1878-1989*. София: Колбис
- Tzoneva, P., & Ivanova, P. (2019) Trends in selection and training of leaders for children's and youth organizations in Bulgaria 1944-1990, *Contemporary University Education*, 4(4), 50-60
- Закон за установяване на по-тясна връзка на училището с обществения живот и по-нататъшно развитие на народното образование Retrieved September 24, 2021 from <https://www.ciela.net/svobodna-zona-darjaven-vestnik/document/2135472805/issue/4203>